Le
Printemps
de la
TRADUCTION

Les traducteurs parlent aux lecteurs

ATLAS

Atelier de traduction du yiddish

Samedi 28 mai 2016 | 10h00 › 12h00

Avec Gilles Rozier

Brilyantn (_Le Diamantaire_), d'Esther Kreitman

Indications de lecture :

e : se prononce comme un é, il n'est jamais muet

kh : lettre inexistante en français, équivalent du ch allemand (nach) ou du j espagnol

u : ou français

Quand un i suit une voyelle, les deux voyelles sont distinctes : ei = éï ; ai = aï.

ey, oy et ay sont des diphtongues

s = deux s français

z = z français.

ts = z allemand

zh = j français

h est toujours aspiré

Les majuscules ont été ajoutées pour une lecture plus aisée. Il n'y a pas de majuscule dans l'alphabet hébraïque.

Brilyantn (*Le Diamantaire*), d’Esther Kreitman

Extrait de la version originale :

11840

אסתר קרייטמאַן

בריליאנטן

ראמאן

BIBLIOTHÈQUE
MEDEM
52, rue
René-Boulanger
75010 PARIS

אַרויסגעגעבן פֿון פֿאַרלאַג פֿויעלס,
„היברו דעפּאַרטמענט“,
לאָנדאָן, 1944

יאָ, ווער ווייסט צו זיינע קינדער וועלן אים אזוי באַהאַנדלען אויף דער עלטער ! — טראַכט ער און אַ טרער שטעלט זיך אים אין אויגן און ווינקל אויג פון רחמנות צו זיך אליין. און עס ווערט אים עפּעס איינגעזעגט אַ סך גרינגער אויפן האַרצן און ער שלאָפט איין. אַ באַוואוסטער. די טרער באַפרייט אים פון די שווערע און פון די עבירות. ער שטייט אויף אין אַ טאָגער, גייט אויפן בעטן אַריין, דאַווענט, וואַשט זיך, אבער אין שלאָף-לאָזע נעכט קומען די ביטערע מחשבות ווידער און די מלחמה מיט זיי הערט גאָרנישט אויף.

ניין, די ימים-נוראים זענען בערמאַנען נישט אזוי צום האַרצן. פאַר-דעמטוועגן האָט ער פאַר זיי דעם גרעסטן דרך-ארץ, אבער ער האָט פאַר זיי סיי מורא, סיי דרך-ארץ, אבער ער טוט פאַר די ימים-נוראים אַלץ גאַנץ ליב, ס'איז נאָר פאַר זיינער ראַש-השנה — זייער שווער.

אַ צוויי טעג פאַר ראש-השנה האָט בערמאַן געענדיקט פאַרטיקן סוחרים זענען שלעפּן אַרויס פון דעם צירונג פון די קאַסעס, כאָטש נאָר אַריין אַ געשעפט, זיצט זיך שוין אין דרויסן, בערמאַן מעג זיין אין דער היים, און ווארעמען איזוין (כמעט זיין צו ווארעם) אבער די ווינטש-קאַרטן: וועמען מ'דאַרף שיקן אַ גרויסע קאַרטע, אינגאַנצן געמאָלטן און גאָלד, מיט צוויי בולטע ווייסע הענט, וואָס דריקן זיך קעגנזייטיג און ווינטשן זיך מיט גרויסע, בולטע אותיות לשנה טובה תכתבו, וועמען — אַ קלענערע קאַרטע, פּאַרפּוצט, בולטע נאָר, אַן הענט און נישט מיט קיין בולטע לשנה-טובה-ס. וועמען — גאָר קליינטשיקע, ווייסע קאַרטעטש-קעס, באַפּוצט מיט אַ פּורפּור-קאָלירט בלימל, אַ פּיצל לשנה-טובה'לע און פּשוט אַ עסק.

בערמאַן האָט שטאַרק ליב אָט די אַרבעט. ער קלייבט, שטייבלט, פּאַקט אַ זיס פּונקט רויכן, לייענט גלאָז סיי און פּאַרטעסט בשעת-מעשה, אַז ס'רוקט זיך אונטער אַ נאַכט. ער איז זיך מוחה מיט דער מנוחה און בדיי נאַכט צו פילן דעם תענוג, טוט ער אַ זאָג גיבער צו זיך אליין:

— די בהמות, שלעפּן שוין אוודאי איצט די „בזשורי" פון די קאַסעס !

רחל טוט אַ זיפץ. נאָר ווען בערמאַן טוט אויף אַ קוק, איז די שוין צורק פרייליך און זי זאָגט :

— בהמות ! און שוין, אינעם עונשאַפטן, אַ נייטיק געשעפטן !

ביי בערמאַנען מוז אַלץ זיין פּינקט און פאַרטיק שוין אַ שטיק צייט פאַר די ימים-נוראים. אז ער האָט נישט וואָס צו טון, האָט ער יעדן פאַר ראש-השנה ליב צו מאַכן אַ שפּאַציר איבער די ייִדישע גאַסן. ער פאַרמאַכט די בורסע אַרום צוועלף אַ זייגער בייטאָג, ער שפּייזט צו די באַלעבאַטישע, בשעת ער צאָלט זיי אַרום בתשועת חן, וואָס ס'קומט זיי, ווינטש זיי צוליב אויס געבן אַ גוט יאָר, נעמט צו מיט ברכות פון די אַרבעטער און לאָזט זיך אַרוים אויף זיין מעגלעכן שפּאַציר. ער לאָזט זיך גיין לגבי דעם נאַכבאַמטן [illegible] טייקם אַנטוויזערן אויף צוויי העלפֿטן. איין העלפֿט איז גרויס-שטעטיש, די גאַסן זענען העל-באַלויכטן, געשעפֿטן מיט גרויסע אַרוואַנגען און וואָס מיט קאַפּויר, מיט עלעקטרישע רעקלאַמעס און וואָס פלאַטערן מיט אַ פּליטער, טעאַטערס, קינאָס, גרויסע בולוואַרן, קאַפֿעען און אַלצדינג, וואָס געפֿינט זיך אין אַ גרויסער שטאָט. און דער אַנדערער העלפֿט — אינטים, [illegible] אַהער לאָזט זיך איצט בערמאַן גיין. ער כאַפּט אַ בליק אויפֿן גרויסן זייגער אין באַרדהויז, פֿאַרגלייכט אים מיט זיין אייגענעם מאַסיוון גאָלדענעם זייגער און טוט אַ צופֿרידענעם שמייכל:

— צו דער רגע !

און ער האָט אים שוין אפֿשר צוואַנציק יאָר. אַ פּיינער זייגער.

די פּעליקאַן-שטראַסע איז ערב ראש-השנה [illegible] ייִדן מיט פּינצטערע פּנים'ער שלעפּן גאַנצע [illegible] איבער די גאַסן, יעדער מיט [illegible] סחורות.

— ווייבער אויף שהחיינו, ווייבער !

די ייִדן שרייען, די פּרוכות שרייען זיי איבער מיט קאַליר. די [illegible] זיינט האָבן שוין קיין בוחות נישט. אַ שפּאַס, וואָס זיי האָבן שוין [illegible] פֿונאַנדערגעבראַכט, האָבן אַנטוואָרפֿן אויסגעמאַסטן.

ווייבער דיינען זיך שוואַך. דער ראש-השנה ליגט זיי אין די בייגער, אויף די פּרוכת ראש-חודש-שמים-פּנים'ער.

אין די פֿאַרשטויבענע וויטרינעס ליגן נאָך אַלץ בערגער קוילעכן און „פּייגל", אַפּילו הינער העננעגען נאָך מיט די קעפּלעך אַראָפּ. [illegible]

בלוט און די פֿאַרמאַכטע אויגלעך איז זיי גורם אַ מרה־שחורהדיקן אויסזען, ווי אַ בלינדן, וואָס באַדויערט זיך אַליין. אַט די בלוי־הוויטיקע הינער׳ זעען נישט אויס קיין סך פֿריילעכער פֿון די אָרעמע ווייבער, וואָס באַטאַפּן זיי. פֿאַרשפּעטיקטע קונה׳טעס זענען דאָס, וואָס האָבן געמוזט וואַרטן אויף דער לעצטער רגע. ביז אַ מאַן, אָדער אַ זון וועט די שבירות אַהיים־ברענגען.

אפילו די פֿריזירקערס מוזן צוליב אַזעלכע קונה׳טעס אַרבעטן שפּעט, שיעור נישט ביזן סאַמע יום־טוב אַריין. וויפֿל זיי האָבן זיך נישט אויסגעדרייט די אַזוי אויך צעדרייטע פֿינגער, געקליגט זיך, ביים מאַכן אַלערליי לעקעלעך און דריידעלעך און רעדעלעך באַ שייטלעך פֿאַר רייכע מאַדאַמען, נאָך וואָכן־לאַנגער שווערער האָרעוואַניע קענען זיי זיך נאָך אפילו איצט נישט אָפּרוען. די פֿינגער, אָפּגעמאַטערטע, ווי אַרומגעגריזשעטע, וואָס האָבן וואָכנלאַנג געוואַרט אויפֿן ראש־השנה, האָבן נאָך אַלץ קיין רו נישט. מ׳זעט דורך די שויפֿענצטער ווי זיי ציען פֿויל און אומגערן די לעצטע האָר אַרום די הילצערנע קעפּ, פֿאַרטיקן אויס שייטלעך פֿאַרן דלות.

בערמאַן זעט עס, אַלץ זעט ער. ער דערפֿילט פּלוצלונג אַ באַדערפֿעניש אויפֿצוהויבן די הענט צום הימל און אָפּגעבן אַ שבח דעם רבונו של עולם, וואָס ער געהער זיך מיט דעם דלות שוין מער נישט אָן. מיאוס איז ער, דער דלות — פֿאַלט אים איין. און דוד קומט אים אויף דער מחשבה.

נאָר אָט איז שוין ערב ראש־השנה פֿאַרנאַכט. בערמאַן איז אָנגעטון אין נייע מלבושים פֿון קאָפּ ביז די פֿיס. אפילו אַ טלית־קטן האָט ער זיך געקויפֿט אַ נייעם, אַ גרויסן, מיט גרויסע, שוואַרצע פּאַסן, מיט דיקע ציצות. דער צילינדער זעט צוליב דער נייקייט אויס העכער, ער שפּיגלט ממש. ער וואַרט אויפֿן פֿאָטער, ער האָט פֿאַרן אַלטן געלאָזט אויפֿנייען אַ ניי מלבוש, נישט געוואָלט הערן אפילו רחלס עצה, אַז ער האָט גענוג גוטע פֿראַקן אין זיין גאַרדעראָבע, וואָס מ׳דאַרף בסך הכל קירצן. ניין, אַ ניי בגד און אַ גוטס האָט ער אים געמאַכט. ער האָט עס אים אַליין אָנגעטון, אַליין געהאָלפֿן אַריינפּאַסן דעם אַלטן גוף אין דעם נייעם מלבוש און בזכות זה וועט אים השי״ת אָפּגעבן כפל כפלים — איז בערמאַן זיכער און ער האָט הנאה.

נאָר דער אַלטער פֿאַרשטערט אים אַביסל די שמחה. ער דינגט זיך מיט אים. ער וויל נישט אָנטון דעם צילינדער. ער שעמט זיך. ער בעט זיך

רחמים ביים זון, ער זאָל אים לאָזן גיין, ווי ביז איצט, אינעם סאַמעטענעם היטל. לסוף גיט ער נאָך, דער אַלטער, טוט אָן דעם צילינדער און דערפֿילט צום ערשטן מאָל זינט ר׳איז אַריבערגעקומען, אַז ס׳איז פֿאָרט נישט גוט אָנצוקומען צו קיין קינד. נאָר ער איז אים אין האַרצן מוחל, דעם זון. וויל נישט האָבן קיין פֿאַראיבל אויף אים, בפֿרט אום ערב ראש־השנה.

דודס ווייסע געטרעס זעען היינט אויס ווייסער פֿון ווייס. זיי שיינען ממש. דער זיידע בענטשט אים און דער פֿאָטער בענטשט אים, ווי ער וואָלט נאָך אַ קליין יינגל געווען. יעדן ערב ראש־השנה ס׳אייגענע.

רחל איז אָנגערויטלט. זי האָט שוין אָפּגעבענטשט ליכט. דאָס גלעזערנע צירונג פֿינקלט אַראָפּ פֿון איר. אַ טרער שטעלט זיך איר אין ווינקל פֿון אויג. זי פֿילט זיך אַליין ווי אַן אָפּגענאַרטע און זי שעמט זיך פֿאַר די ליכט, וואָס זי נאַרט זיי אָפּ אין סאַמע ערב ראש־השנה. שפּיגלט זייער פֿייער אין פֿאַלשע בריליאַנטן.

זשאַק וויל גאָרנישט אַוועק גיין פֿון שפּיגל. ער געפֿעלט זיך שטאַרק אין די נייע זאַכן. ער חלשט צו זען די יינגלעך אין שול, דערגיין וועמענס אַנצוג זעט אויס צום שענסטן, הגם ער ווייסט סיי ווי, אַז זיינער איז דער בעסטער. ער שטייט און פּוצט זיך ווי אַ מיידל.

נאָר זשאַנעט טוט אים אַ שאַר אַוועק, ווי נישט קיין לעבעדיקע זאַך און זי פֿילט שוין אַליין אויס דעם גאַנצן שפּיגל מיט איר גרויסן פֿוטער־מאַנטל. זי טוט נאָך אַ שמיר און נאָך אַ פֿאַרב אונטער, נאָך אַ דריי זיך פֿאַרן שפּיגל, ווידעראַמאָל אַ דריי — אַלע וואַרטן אויף איר. מען יאָגט זיך אין שול אַריין, נאָר זשאַנעט קען זיך בשום־אופֿן נישט זאַט אָנקוקן. רחל טוט שוין אויך אָן דעם פֿוטער־מאַנטל, הגם דרויסן איז נאָך גוט וואַרעם, פֿאַרנע אפילו.

אַנטוועריפּן גייט אין שול אַריין. די יידישע געסלעך זענען פֿול. ס׳גייט קינד און קייט. די גרויסע שול, ווו בערמאַן דאַוונט, זעט אויס ווי אַ גרויסער, פֿאַרפּוצטער זאַל און אינעם זאַל איז היינט אַן אויסשטעלונג פֿון אַלערליי דימענטן, קראַוואַטן, שפּילקעס, מאַנזשעטן־ספּינקעס און רינגען. די מענער האָבן זיך ווי די ווייבער אויסגעפּוצט. און אין דער ווייבערישער שול שפּילט זיך די זון מיט גאַנצע בערג בריליאַנטן, טראָגט אַרום דעם גלאַנץ איבער דער שול, טראָגט אים אַוועק צום פֿענצטער, ברענגט אים ווידער צוריק.

אין די יידישע געסלעך האָט נאָך געהאָנגען דער עכאָ פֿונעם שופֿר־

Trasnlittération en lettres latines du texte original yiddish :

A tsvey teg far Rosheshone, ven andere sokhrim zenen farnumen, shlepn aroys di tsirung fun di kases, khapn nokh arayn a gesheftl, zitst zikh shoyn Berman in der heym, baym varemen oyvn (meg zayn vi varem in droysn heytst men shoyn demolt bay di Bermans dem oyvn) un kukt iber di vintshkartn : vemen m'darf shikn a groyse karte, in gantsn getunken in gold, mit tsvey boylete vayse hent vos drikn zikh kegnzaytik un vintsn zikh mit groyse, bloylete oysyes « leshone toyve tikoseyvu », vemen — a klenere karte, farputst mit zilber nor, on hent un nisht mit kayn boylete leshone-toyves. Vemen — gor kleyntshike, vayse kartetshkes, baputst mit a purper-kolirt bliml, a pitsl leshoyne-toyvele un poter an eysek.

Berman hot shtark lib ot-di arbet. Er kloybt, shmeykhlt, khapt a zup funem roytn, loytern gloz tey un fargest beshas-mayse, az s'rukt zikh unter a nakht. Er iz zikh mekhaye mit der menukhe, un kedey nokhdem tsu filn dem tayneg, tut er a zog gikher tsu zikh aleyn :

— Di beheymes shlepn shoyn avade di « bizhuri » fun di kases !

Rokhl tut a zifts. Nor ven Berman tut oyf ir a kuk, iz zi shoyn tsurik freylekh un zi zogt :

— Beheymes ! In shul, inem engshaft, a neytik gesheft.

Bay Bermanen muz alts zayn fiks un fartik shoyn a shtik tsayt far di yomim-neroim. Az er hot nisht vos tsu ton, hot er yedn far rosheshone lib tsu makhn a shpatsir iber di yidishe gasn. Er farmakht di byuro arum tsvelf a zeyger bay tog, er shmeykhlt tsu di balemelokhes, beshas er tsolt zey oys betshues-kheyn, vos s'kumt zey, vintsht zey, zey zoln oysbetn a gut yor, nemt tsu mit groys nakhes-ruekh dem yam brokhes fun di arbeter un lozt zikh aroys oyf zayn teglekhn shpatsir. Er lozt zikh geyn legabe dem noenstn shtaynernem toyer fun der langer banbrik, vos tseteylt Antverp-en oyf tsvey helftn. Eyn teyl iz groys-shtetish, di gasn zenen hel-baloykhtn, gesheftn un varnhayzer zenen groys un ful mit kolir, mit elektrishe reklames vos pildern. Mit operes, teaters, kinos, groyse bulvarn, kafeen un altsding vos gehert tsu a groyser shtot. In der anderer helft, vu es gefint zikh di yidishe geto, iz gedikht un orem un beiker — intim, gor gor intim. Do aher lozt zikh Berman geyn. Er khapt a blik oyfn groysn zeyger in banhoyf, farglaykht im mit zayn eygenem masivn goldenem zeyger un tut a tsufridenem shmeykhl :

— Tsu der rege !
Un er hot im shoyn efsher tsvantsik yor. A fayner zeyger.
Di Pelikan-shtrase darf er bloyz aribershprayzn un r'iz shoyn in same harts funem erev-Rosheshone. Do rudert zikh. Yidn mit fintstere penemer shlepn gantse seder iber di gasn, vegener mit shmekedike skhoyres.
— Vayber, oyf shekheyonu, vayber !
Di yidn shrayen, di peyres shrayen zey iber mit kolir. Di kudlevate hint hobn shoyn kayn koykhes nisht, a shpas vos zey hobn shoyn haynt funandergetrogn, halb Antverpen oysgemostn. Vayber dingen zikh shvakh. Der Rosheshone ligt zey in di beyner, oyf di frume yeres-shomayim-penemer.

In di farshtoybte vitrines lign nokh alts berger koylitshn un « feygl », afile hiner hengen nokh mit di keplekh arop. S'shvarts-gevorene blut un di farmakhte eygelekh iz zey goyrem a more-shkhoyredikn oyszen, vi a blindn, vos badoyert zikh aleyn. Ot-di bloy-hoytike hiner zeen nisht oys kayn sakh freylekher fun di oreme vayber vos batapn zey. Farshpetikte koynetes zenen dos vos hobn gemuzt vartn oyf der letster rege. Biz a man, oder a zun vet di shkhires aheym brengen.

Afile di frizirkes muzn tsulib azelkhe koynetes arbetn shpet, shier nisht bizn same yontef arayn. Vifl zey hobn zikh nisht oysgedreyt di azoy oykh tsedreyte finger, gekligt zikh bay makhn alerley lekelekh un dreydelekh un redelekh bay shaytlekh far raykhe madamen, nokh vokhnlanger shverer horevanye kenen zey zikh nokh afile itst nisht opruen. Di finger, opgematerte, vi arumgegrizhete, vos hobn vokhnlang gevart oyfn Rosheshone, hobn nokh alts kayn ru nisht. M'zet durkh si shoyfenster vi zey tsien foyl un umgern di letste hor arum di hiltserne kep, fartikn oys shaytlekh farn dales.